

1910

AIALADE JEITSMES

AJALANE.

N° 6.

- ALFRED PARRINBAK -
AARMÄRKUSED DEKADENTISMIST JA
INDIVIDUALISMIST.

Killyellartun

7. VII. 23

Aärmärkused dekadentismist ja individualismist.

Корда наступит переломъ
занятенъ, то вступимъ
в борьбу.

nimkonna kultuurelu arenemises
on silmapilne, kus kaotavad omi
väärtusi valitsevad sotsiaalsed normid;
rahva psüühika, mis aegade jook-

MÕISTE: sul alatas areneb, ei rahuldu nende tingimiste ja korraga, mille peal nad asuvad. Arenedes ja täienes on tarvidus uute eluväärtuste ja sotsiaalse sääduste järele. Komblus, kõlblus, esteetika jne. mis tekkinud aja jooksul autoriteetide ja konservatistide läbi, sünnitavad vastolu ja rahulolematust nende indiividide läbi, kelle psüühika kü-

restis ~~arvust~~ Siit pööle algab võitlus, kui
võiks vast nimetada, skeptilise ja intuitiiv-
se psüühika vahel.

INTUITIIVNE
PSÜÜHIKA:

Intuitiivne / mõist. vastuvõte, ilma enda
kriteeriumita / psüühika toetub objektivse au-
toriteetide pööle, mille lugupidamus sünni-
tab autoriteedi ettekirjutud nõuete täitmi-
se. Nii näituseks: „Sina ei tohi tappa ega
varastada, sest seda keelab Jumal ja riigi
säädu; armasta ligemist, kui iseennast,
sest nii käsib Kristus; ehk A. N. Tammsaare
näidend „Petuulia“ on esimene klassikaline
näidend bestis, sest nii ütles Fr. Tuglas ju.
Nüüsgused nähtused kuuluvad intuitiivse
psüühikasse, sest nende tingimiste täitmi-
ne ei sünni mitte iseseisva psüühika nä-
jel, vaid meist lugupidavate autoriteetide
läbi. Kui meie tunnustame enda kohta ka
maksimaalset tema asorismid. Ja mida kõrge-
mal seisab oma väärtustega autoriteet,

seid puhtamad, seda sunduslisemad, murimatud ta aporismid. Olitumakordne kindlus autoriteedi vastu viib tema austajaid kindlale, kõikumata seisukohale.

SKEPTILINE
PSÜHHIKA:

Selle vastu skeptiline psüühika on subjektiivne ärarippumatu teiste individide peimihkast. Siin ei ole enam maksene autoriteetsus, vaid kõik väärtused ja välisilma mõjud tulevad ümberhindamiseks. Siin on indiviidi mina mõõduandev. Kõiki väärtusi ja ka põhimõtteid tuleb enda mõõdupuuga mõõta ja ise ülesleida.

KULTUUR-
KRIIS.

Kõitluses skeptilise ja intuiitse psüühika vahel sünnib n. n. kultuur-kriis. Kultuur-kriis algab hariliku rahulolematusega. Tekinavad kahtlused kõikide vanade väärtuste kohta, piinitakse luua midagi uut, astutakse välilusse kopatanud olukorra ja konservatismiga. Kõik vana, mis rajatud intuitsiooni rajale, mis loodud omasuguste indi-

viidide ühiskonna poolt, tummistatakse waleks
ja lähipõlenuks. Tekib otsimine selle järele, mis on
kõikumata, mis oleks igawene. Inimene ei saa inim-
konda ilma wälisilmata wõtta, sest et nad teata-
~~mas~~ suhtes alati käsikäis esinewad, - selleks pöö-
ra ta siis looduse. Loodus on see alglati, kust
püütakse uusi norme elustada, kust uute ideede
aluskiwe leitakse. Inimene otsib midagi jäädawa-
mat, kindlamat, mille seadused ja alused ei ole
kõikumad. Looduses näeb ta seda matemaatilist
täpsust ja igawest kordumist. Sila oli nii, täna
on nii - ja kunagi on jälle nii! Inimene muu-
tub, tema waimlised wäärtused muutuvad, kuid
looduses on siiski kõik kordus!...

KULTUUR-
KRIIS
KUNSTIS.

Kui kultuur wõi ühiskonna psüühilise kriisi
juures on ümberhindamisel usk, rõõmus ja eetika,
siis muutub see ka kunstis - siin eriti kirjanduses.
Ka kunstis sünnib intuitiivse ja skeptilise psüü-
hika wahel wõitlus. Wanaad waated ja traditsioo-
nid heidetakse kõrwale ning asemel astuwad

nõuded, need arvamusid. Ka siin sünnib
murrang!

Kultuur kriisiga on kaasakäin kultuurne
kriis, ka sotsiaalne patoloogia. Ühiselt, kui ka
kultuur ei ilmu enam normaalsena, vaid hai-
gena, süa-täna tõugatuna, kihisevana, nagu
hapnuv soomilgas. Ja mida suurem ristas-
troof, kaas, seda suurem iniskonna kui ka
vaimu jõu langemine! On loomulik et niis-
gustel kaostel ka produktioon on patologi-
line, mädanen ja paiseline.

KULTUURKRIISI
PRODUKTSJON.

Sotsiaalpsüühilise kriisi produktiooni
väims jagada kahe rüureka: eitav-nihilistiline
ja jaatav ehitav-laov. Nihilistiline produkti-
ioon tekib harilikult kultuur kriisi juures esi-
mesena, lõhkuvana, purustavana, mädandava-
na. Ilmuvad horisondile isikud, kes kuul-
tavad revolutsiooni kõigile vanale, kes üksi-
tavad nende väärtuste üle, mis peeti varem
pühaks ja traditsiooniliseks. Nende pärast

on revolutsioon!... Hoopis teisel alusel on loom
või jaatav produktioon. Neil isikul tuleb selle
arenele, mis maha lõhutud, mis oli pudenud,
mis lüüa; neil tuleb nihilistide produktioon
ümberwaladada uus psüühikas uuele arenemiskäigule!

DEKADENTISMI
MÕISTE.

Nihilistlike kriisi produktioon väljendus ongi
dekadentism. Décadence on prantsuskeelne sõna,
mis tähendab langust, degeneratsiooni (uuest süüdi
uutes wormis). Tüdimus elust, õige õrn välisilma
vastu võte. Väha arju, värise, helisid, mida iga-
päises elus tähele ei panda; kõigi wana uuest-
hindamine uuest kriteeriumist. See on dekadentis-

DEKADENTISMI
AIALUGU.

mi põhimõte. Dekadentism on ilmunud alati
siis, kui inimkonda on ähvardanud vaimeline
kriis. Ja niisugusid kriise liiane Sokratese,
Plato juures. Sokrates, Plato ja Aristoteles, kui elu
positiivsed õpetajad ja nende vastased sofistid ja
sküüristid.

SOFISTID

Ta s. enne Kristust õpetasid sofistid Greekas
retoorikat ja dialektikat. nende loenduse järele

järele wõis inest ja seitsamast asjast kui
lõimistest ja kui walumistest arusaada.

KÜNISTID.

Künistid õpetasid häategusest, õpetasid
lõbu eitama ja kannatust. Inimene, nende ar-
vamise järele, oleub ainult isendast, kuid
ei mitte iniskonnast, nõblusest ega komb-
lest. Nad eitasid wisaakust ja häbitunnet,
kusjuures tunnistasid iniseid naise ja lapsi.
Küniste leidub weel täninigi / Jaan Oks /.

SOKRATES.

Sofistide õpetuse wastane oli Sokrates. Tema
õpetus põhjenes teise peal: „nosce te ipsum“
/ tunne iseennast /. Igas inimeses on jumalik-
kus, mis inimere tegevuses juhib on, mis kärib
inimest elada ausana ja wõruslisena. Jumalus
on suur - kõikinägew ja juhtiw. Wanaid Greeca
jumalad on elatud, sest need pündub wõrus,
nad on ekslikud nagu inimesedki ja päälegi
nende üle walitreb paratamata saatus.

PLATO

IDEALISM.

Plato õpetus on Sokratese õpetuse järg ning
seda nimetakse idealismiks. Plato õpetab

et täielised teused on ideid või mõisted. Asjad välisilmas on muutlikud ja mööduvad, kuna nende algkujud peitub idees või mõistes. Kõige suurem idee, kõige suurem aja algkujud on jumaluses või häädus idees.

Inimese hing on osa jumalusest, nagu Sokrates õpetaski. Kui inimene sureb, siis lahkeb hing ning ühineb uuesti hääduse ideega ja lahkeb paremasse maailma. Plato on põhimõtteliselt sellisega riigikorra-demokraatia-wastane. Rahvas peab haritud olema ja töö nii säädma, et iga töötaja oma saatusega rahul oleks. Walitsema peawad selles üksikud targad ja aatelised inimesed.

STOITSISM.

Plato idealismiga ühel ajal / IV as. e. Kr. / tekkis ka Stoalaste õpetus. Nende õpetuse põhimõte seisis kombete waljuses, karmis elus, kannatuste ja õnnatuste kannamises, lihasuretamises jne. Hilisem tähtis stoalane oli Rooma keiser Markus Aureelius. Oma teoses „See

MARKUS
AURELIUS.

Endale" surjub ta.

"Tõista alati ja ära pea tööd wiletsuseks
ega koormaks ja ära nõua endale seda sest
kiitust ega ka osa. Ühine häätewõim, ~~seda~~
pead sa tahtma.

Ära tee seda, mis piinab su südame tun-
nistust ja ära räägi seda, mis ei ole õige. Tõida
seda kõige tähtsamat ning sellega täidad ka enda
elu rüüsaimeet.

Elitte kaua enam, ning sinust jääb ainult
põrm järele. Sinu nimi kaob, sest ta on tüli
hääle. Kõik, mis elus hinnatavaks on, mädane ja
lühine; inimesed elus on nõrka hõimad, kes
põrivad kõndi pärast; ehk kuste saime sed
kes rüüdlivad ja nutawad, kuid pärast nae-
rawad. Elis seob sind sinu elmas? Eks kõik,
mis inimene tripab omi tunnetega, alati
peatamatuna minuwad. Isegi sinu wus-
muut nühinevad ja petawad sind. Kui tühine
ja arjato on kuuksus niisuguses maailmas

Ara sea enda elu paljude aastate pääle, sinu surm võib isna ligi olla. Kuid seni kui elad, seni, kui elu üle walitses, loo hädust. Sellepärast, kasuta nii kuidas tarwis tänapäev, sest siis wahaned elust, nagu walmimud wili pudeneb oksalt, tänades oksa, mille külles rippus ja pund, kes teda loitis.

EPIKUREISM.

Epikureism on Greeka filosoofi Epikurei rajatud. Tä õpetas, et elu suum on subjektivne õndsus, kuid filosoofia peab sellele teenäitajaks olema. Õndsus peitub kannatuste puuduses, kõigi nõuete täitumises. Pärast poole epikurelased pidasid elutarwens täielise liiderlikkuse, tunnete ja instinktide mõnusus rahuldannises. Epikurelane peab waba waba olema igasugustest hirmudest. Nad ei lohi karta Jumalat, ei hauatagust elu, ega isegi surma, sest seda nõuab isiklik õnn. Ning enesetape oli suurema isiklise õnne täitumise.

Epikureism ja stoicism olid enne seda

õitsel Rooma riigis, kui ristiusk oma õpe-
tusega läbi läi. Ristiusk wõi pigemini Kris-
tuse õpetus on positiivne - loov dekadentism.

KRISTUS.

Kristus ilmus oma õpetusega Iraelile, sel
ajal, kui oli wariseeride ja saduseeride ege-
moonia. Wana testament - see Jehoowa proh-
wetite raamat - oli wariseeridel objektiks,
mille all musta ärs ajada wõis. Wana tes-
tament käsis: „Silm silma vastu, häänes
hamba vastu“, kuid Kristus õpetas wastupi-
diselt: „Ära pane kurjale kurjaga vastu!“
Wariseerid õpetasid, et inimene õndsaks
saab, kui ta kümme käsku peab. Kristus
aga ütles, et ainult üksus on tarwis,
et õndsaks saada. Kristus on täieline ma-
ailma korra looja, ta on intuitiivne autori-
teet, kelle lugupidi wus ligi kannud hat aas-
tat on püsinud!

AGSIVAADE.

Elpööl waadatud antiikaja wõle ehk
õpetusi, ei saa ega tohi waadata ainult

dekadentilisest seisukohest, waid ka kui
kultuurkriisi produktjoone. Kultuurkriisi tek-
kimised kuuluvad aga puhtalt ajaloo alla.
Antiikaja õpetused sünnisid wanaade wäär-
tuste muutlühindamisel. Selle näeme siin ka-
mu põhimotiive, mis allpool dekadentide ja
individualistide juures. Põhimõtted on ühed
ja need samad, ainult ajajärk ja ümbrus
on muutunud. Kõik antiikaja õpetlased tun-
nistawad isiklikku õnne siinmas, kuigi iga õpe-
tus seda isinguwana mõel. Iga wõetus domi-
neerisid kaan motiivi. Esimene on wana
wainulise korra eitamine ning teine-
selle wõrude ülesõrude. Ja wana suurem wana
häwitamine, seega suurim ka selle suuremate
rajamine. Ollesse alati alalise õhkimise ja
muutlühindamis. Seda wanaaja kultuuri-
produktiooneid õhmisid alusepalgid müüdi-
aja dekadentismide, selle sõna täies mõttes.

K

ee arlikaja kultuurkriise vaatsime, kui elutarvet vast kollektiivsemas mõttes, kus väärtuste ümesthiindamine ei olene nii palju subjektiivset euesest, kui wõrd ühiskonna mõju läbi. Weidi teistsugune on aga niindisaja dekadentismi mõiste. Siin ei ole nii suureks teguriks sotsiaalne ole, kui aga indiivid ise. Dekadentide esimene ja suurim tunnusmärk on joobumus iseenda tunnetest. Iseäraline on weel elule kättumakse. Püütakse näha ja esiplaanile tuua kõike närust, kidurad kõigis selles, mis ümbruskonna poolt eitakse ja põlatakse, leitakse wäärtusi, mida nautida ja millest kõnelda. Teiselt poolt jälle, mustatakse ja wihatakse kõiki, millel olnud warem eluline wäärtus.

Dekadentide produktiivsus esineb harilane nõrbus element. Ku tunda

siis nagu tühjus, oleks nagu loones
mahl väge pigistatud, kuna siljäänud
lahjad, kuid süski silipeened aroomid
harmoneerivad. Siin ei tunta komp-
rossi-iseegi eluga, väid kõik näib val-
datuna, üksteise kõrval võravana, side-
mata, juhuslisena. Elu, kui ka materia
on nagu aatomite külgetõmbejõu kaotanud,
kõik näib varisevana, lödunavana. Siinult
iseennast kokkem, iseenmast niipalju, et ei
mahuks sinna aimestri aatomi välis-
ilmast. Ja siis waadata!...

EDGAR ALLON
POE.

Deadentism sai oma nimetuse küll
Prantsusmaalt, kuid algus on Amerika
kirjaniku Edgar Allon Poe tsis. Poe
tõist hirvitab waste mingisugune traagika,
õudus, hirm ja histerika. Kõik
inimesed Poel on loodud mingisuguse
fantastilise ebaloomulikkusega, mis
neid hallustatsegu histerikuni vii-

wad, Lugeses nende üle, näib, kui oles
nad E. Allan Poe teisest wõi kolmandast
ilmast pärit, kuid siiski haletsemiswää-
rilisena reaalsuse külge kiini neetud. Pal-
jud ehk on ta „Hirmu ja Hõuduse“ jutte
lugenud ning mäletawad hästi neid
effekte, neid inimeste sööwat ja kih-
sewat tegutsenist, nagu sajapäises maos. Sü-
liline kui ka eluline wirtuosid inestamis-
wäärilisena täielis olewat!

IRLES
BAUDELAIRE.

P

oe ei leidnud enda ümber kohe
wastuwõtet, waid tema jälgi-
jaks sai prantslane Charles Bau-
delaire / l. Shark Bodläär/. Baudel-
laine oli esimene, kes Poe'd oskas sieti mõis-
ta ning esialgu tema mõjualuseks sai.
Baudelaire tõlkis „Hirmu ja Hõuduse
jutud“ prantsuskeelde, seega Poed Euroopa-
le esitledes. Ch. Baudelaire on dena-

dent, selle sõna täieks mõistes. Tõnal
sõnab esimesel kohal jõubumus iseendast.

1000000000

„On tarvis kunda end alati jõubumina.
Selles on kõik; see on ainuke küsimus. Et
mitte taipada seda hirmsat Aja raskust,
mis nõhub teie õlgu ja paenutab teid ma-
ha, — on tarvis väsimata jõubuda.

„Kuid milliga? Viinaga, luulega, soo-
nusega, raates kaldumist. Millin la ka ei
oleks, kuid alati jõubuge.

„Kui kunagi lossi treppel elin oma to-
ruse kinnas ümardluse äärel sel momen-
dil, kui jõubumus on vähenenud ehk hoo-
pis kaotunud, — kõrige sin tavalist, lae-
võlt, kirkalt, kinnalt, kallalt, kõrgelt, mis li-
gub, kõrgelt, karkalt, karkalt ja räägib, —
kõrige mis kumid on? Ja kumid ja lae,
ja kumid ja karkalt ja karkalt karkalt karkalt.

„Jõubumus kumid.“

„Karkalt karkalt karkalt, karkalt karkalt karkalt.“

CHARLES BAUDELAIRE

joobuge, joobuge wahet-
pidamata. "Sinaga,
luulega, wookusega, waa-
tes Kalduwusi".

Charles Baudelaire

ei avaldu mitte selgena
omi tundeid, vaid ta
laseb neid fantastiliste
värwega harmoneerida,

mis on otsekohene autori impressioon. Luge-
ja peab ootama uskama neid tundeid nii
harmoneerida, kokkuvõttes wia, kui mõttes
ja läbielada seda autor.

Baudelaire õrnatunde liikus, kui ka
kõige laialipillutun värwide rohkus awal-
dub „Wärwked poeemid proosas“ / Le. Plets
Poesmes en prose / Tõnu säält ühe impressioon-
riikka juttu „Kiinäärid“.

„Määrata suure halle taewalaotuse
all, laial, tolmusel madalikub, ilma teadeta,

KIMÄÄRID.

kohuta, kus ei kasvanud üegi nõgused ega
ohavad, - kohtarin ma mõnda inimest, kes
kiirutades länsid edasi.

Igakuist neist kaudis seljas kimaäri)
suurt ja rasket, nagu kotti jahu või süte-
ga, ehk Põhja jalaväelase sijakandam.

Need isemelukus ei olnud mitte looma-
liku raskusega, vaid, vastu pidiselt, ta haa-
ras, pigistas inimest oma paindumate ja
tugevate lihastega, ta hingis pikade kiir-
tega oma sõja, rindes; ja ta fantastiline
pää tõusis inimese pää kohal, sarnane
nile raudvõltsile, mille abil ennesana-
sed sümboolid, kinnis vaenlastele.

Ära kõnelesin uhkega neist ja kuisin
temalt, kuhu need lähevad. Ta vastas mul-
le, et ei tea, ega ka teinud sellist onidagi
ei tea, kuid arvatawasti siinse kuhugi
lähevad, seft et need ajab taga võitma-
ta tung edasi liikuda

Ja imelik: mitte ükski teekäija ei aval-
danud ärevust metsiku looma vastu, kes
istus ta kadal ja kiirutas teda maha;
või ehk arvata, et ta luges teda iseenda
osaks. Kõik need noidumused ja tõised näod
ei avaldanud mingisugust meeleheidet. Mu-
reliku kaunavõlvi all, sõtkudes jaltega
maad, misama kurba, kui taevast, sammusid
need alandlike nägudega, määrat-
tud igaverele lootusele.

Kortez / kortege / läks must mööda ja
kadus udusse kaugusse, sinna kus maapiisid
sõnariikuna libiseb uudishimulise pilgu eest.

Ellone hetkega tahtsin tõsiselt mõista
seda saladust, kuid mind waldas ruttu
mõitmatu apaatia ja ma olin sellist roh-
kem rõhutatud, kui need inimesed kimäär-
dest."

Kas ei ole siin peidus Baudelaire'i
ilmawaade, mis on fantastiline ja süm-

hoolne, kuid siiski selle lõpmatu edasirüh-
kiva elu väljendus neis teistes inimestes,
kes kannavad seljas igavikku oma kimääri, kes
on lahutamatu osa neist enestest. Baudelai-
re'i iseloomustus on tema elutüdimus. Tüdi-
mus ja tsidus eluaskeldusist, millel ei
näi suuna olevat, nagu kimääridel; kõigi
eitamine ja isegi armastus loob esile Baudel-
aire's haiglasti tundeid.

Baudelaire'is, nagu E. Poe's on palju
fantastilist elementi. Paiguti on kombinat-
sioon nii värske või impressioonirikas,
et teda raske mõista. Nii on „Väikesed po-
emid proosas“ fantastilised pildid: „Woo-
rauaalne“ / ilms. Tak. Ajalane N:1 /, „Supp
ja pilved“, „Galantne jahimees“, „Kes on
niiidne“ jne.

Kaks viimast: „Galantne jahimees“
ja „Kes on niiidne“ on kompositsiooni
poolt nii weidrad, et nende mõte, kui

ka harmoonia arusaamatuse jäävad.
Võib olla, et on Baudelaire'is isegi futu-
rismi tunnuseid.

Peau wahelt jätma Charles Baudelai-
re'i jälgijaid, sest puudub mul nende
töödega tutvunemine. Häsitau siin ainult
meid autoreid, kellede töödega wähen wõi
rohkem tegemist olen teinud. Decadentis-
mi edendajad, pääle Baudelaire olens täht-
samad Arthur Rimbaud / l. Keemso / Verlai-
ne / l. Verlun / Põhjamaal August Strind-
berg ja mit Bertin Jean Gns, kelle juu-
re lõpuni peataw.

aturatime krüniga III ar teie
poolt wümanawarandega wü-
sub Decadentismi kõrwale te-

*) Kümmitä - Chümmäse on Greece muuto-
loogia inimkonnas, "kõrge koolituse" kirjutiis kütaw,
süde künipätega ja draamari - lundaw: kuko - sawaga.

male sarnane kunstiharu-individualism.
Sünnil reaktiivne massi kultuse vastu, ülis-
tades säälmures aristokraatsed indiviidi wa-
badust fantaasias, kui ka loominguas. Üks
aristokratism ei tohi olla mitte miisugune,
kui romantismi ajal. Üks aristokraatia nõu-
ab indiviidile piiramatu wabadust, kuid
seda wabadust tuleb tiinult neile anda,
kes selle tarwitamiseks küllalt tugewad on.
Neile antakse wabadus tulewiku nimel ja
selle soowitamiseks wõivad nad usjeks tulla
nõrgemate indiviidide kui ka massi huwid.

Individid on alati olnud sündumuste
lojari. segloos, kuna mass ainult nulliks
jääb, järjekult, otsustawad individualis-
tid, et ka tulewikus ainult üksikud tuge-
wad indiviidid tegutseda wõiwad. Üks
meist tugewatest indiviididest on Fried-
rich Schtze.

Pääl Prantsuse rewolutsiooni, kui

FR. NIETZSCHE.
1844-1900.

Euroopat valdus reaksiooniajajärk, sündis Friedrich Nietzsche. Sel ajal oli kunstis levimas romantism, kui ka naturalism, Guille Zola'ga essotsas. Ahtlasi tekkisid veidi hiljem ka mitmesugused sotsiaalsed liikumised, mis töeliste olukorda püüdsid parandada. Kõik see andis põhjust Nietzsche uude wanaal wõtandilisele õpetusele. Peab ittlema, Fr. Nietzsche sündis õigel ajal, sest pinda tema õpetuseks oli juba eelkäijaid.

NIETZSCHE
FILOSOFIA PÕHI
TENDENTSID.

Nietzsche nimetatakse suurwaimuiks, sest ta filosoofia käib uut rada, mida õige wähesed eennen tallanud. Tema õpetusest, wõi ilmawaatetest käib seitse tendentsi läbi.

ANTIMORALISM.

Esimesena, Nietzsche, kui moraali vastane ehk antimoraalint. Nietzschehel ei ole seda hää ja kurgatundmise moodsusund mis ümbrikosmal. See, mida inimesed nimetawad moraaliks on Nietzsche juures loomuvastane, sest inimkonna moraal ei käi

FR. NIETZSCHE

ühkegi looduseaaduse järel.
Õige moraal Nietzsche
järel peitub üliinimese
takter ja instinktis.

Instinkt on looduse
hääle inimeses, ning seda
oskab ainult üliinimese
maksma panna ning
selle järel elada. Üli-

inimese moraal ei pea kokkuma millegi
ga, mis on nõrk ja haiglane.

ANTISOTSIALISM.

Teine tendents - Nietzsche kui sotsialis-
mi vastane ehk antisotsialist. Kui XVII a.
s. entsüklopedistid ja XVIII a. s. sotsialis-
tid kuulutasid massile „fraternite,
liberty et egalite - vendlust, vabadust ja
sarnasust. Kui sotsialistid püüdsid kõiki
tegevusi - funktsioone sotsialiseerida,
püüdsid kõrvaldada massi eksploateeri-
mist, kui ka valitsusist vähemate poolt.

Sotsialistid tõendavad, et inimkonnas on
teguriks ikka mass, kui jõud kellega tule-
vikus ainult rehkendada tuleb, kuna käpu-
täis valitsijaid buržuaad ainult null loeb.
Sellewastu kuulutab aga Nietzsche: „Kultuur
oma olemasoluga on wõlgu ainult üksikui-
le indiviididele, kuna ülejäänud inimkond
võlgu on, et alluda üksikule indiviidile!
Inimkonna pääsetu on tugevate käes, kuna
mass nende käsutada jääb „ellars,“ - ütles
Nietzsche, on kakurite liha, mõnede pare-
matele jälgealune, kuid kõige paremad on
need, kes võimsad ja kellede tugevus wõi-
maldab valitseda ja rõhuda nõrgemaid.“
Tugevad inividid võivad siis sündida,
kui neid ei takista ükski riiklik kard-
ega seader. Sellist jõuldu Nietzsche
anarkism, kuid nihilari ka antide-
mokratism.

Esisignustus tugevatele, toob erile

Siitzyche antifeminism / feminism on
õpetus, mis püüab emantsiperida naisteharvust /.
Siitzyche on üks suurimaid naiseuanti-
patsiooni vastastest. Naine on loodust võim,
sui siis ka määratud põlvima muut.
Siitzyche ülistab [] neid ariate, mil-
lede juures naised õjad on. „Liig kaua
oli peidetud naine õri ja kirikum. Selle-
võrral ei kohane naine veel sõprusest-
ta leas aiumt armastust.“ / „Otho sprach
Sarathustra.“ / Naine nõrkust ei hinda ta
mille lema degeneratsioon või rudimen-
taarne intellekti järle, vaid lema jõu,
lugemise ja instinktide järzi.

Siitzyche eitab intellekti / mõistust /
austamist ehk ta on antiintellektualist.
Intellekt on „väikene mõistus“ inimesest,
„suur mõis.“ on aga lake inclinalliste
liigutuste nõuetes, milleis peitubki loodu-
s. Tõrnu. Siäl, kus valitseb intellekt,

See on mõeldavuse inimese mõistuse
tegevus, sääl fundus tahe, sellega ühes
ka tugevus ja jõud. Inimene võib mõis-
tusega kõik luua, kõik teha, kuid see
pole veel talite jõud, selles ei ole loom-
sundi. Instinktiivis on jõud ja tugevus,
sellepärast on see õige tee, kooskõlas lo-
dumääradustega. Sääl, kus valitseb mõistus,
kus ollakse kukkumised, sääl ollakse ka
sünniselt meelad ja nõrgad. Loomsund-
valitseda ja nõrku nõhuda on õige tee.
Siin on Nietzsche oma mõletega L. Ber-
siinile lähedane. Võitlus oluvasse eest,
kus tugevad võidavad ja valitsevad nõr-
kade üle. Võitlus tugevate ja nõrkade
vahel viib Nietzsche iliminimese juurde.

ÜBERMENSCH.

Iliminimene, see on üksikute tugevate,
võitjate produktioon. „Nü küis inimene
põlguuga vankar ahvide pääle, nü vaatal
kunagi iliminimene inimese pääle“ /Also

sprach Sarathustra / Kui Nietzsche tun-
nistab ainult lugewaid, kes rõhuvad nõrku,
kus on võitlus olemasolu eest, siis eitab
ta järjekindlalt ka kristiust, ehk ta on
antikrist / vastakristlane /.

ANTIKRIST.

Ristiust, kes kuulutab „igawest elu“,
kuna maapäälise elu ainult askeetne
ettevalmistus, säleminek igawese õndsuse
jaoks on. Kui ristiust käsib armastada
ligemist, kui iseennast, kui käsib avitada
väärtid ja nõrku, - siis on see Nietzschele
otse mürgine. Omas „Antichristis“ annab
ta hirmu metsiku süüdistuse kristiustele,
kui leua õpetuse wastandile. Ristiust
õpetas, et inimesed on sarnased / wähe-
malt Jumala es /, siis ütleb Nietzsche:
-inimesed ei ole sarnased! - Ristiust
käsib: armasta ligemist, kuid Nietzsche
ütleb: „Põlga ligemist ja armasta kau-
getolijat!“ Nihem põlapõhjuseks kultuuri

langemise leial ei ristiusu olewat,
sest see on nõrkade ja õjade õpetus.
„Mis uusõpetaja leial siglase olewat,
see peab wale olema; sellis leidub meis
tõe mõõdupuu“ / Antichrist / Ristiusul
kuldub instinkttest, ta on maapäälse
elu jaoks pessimistiline. Kuid õietysehe
elustab instinkte ning sellepärast on ta
ka pessimismini wastane wõi optimist.
Õietysehe ei usu hauatagust elu ega
ka jumala olmasolu. Kuid sellega ei
aita ta mitte maapäälse elu häädust
ega ka kurjust. Maailmas on palju
häädust ja kurjust, kuid üliõuimene
elab wad julgelt üle. „Elu tawis or-
mastada“; ütlib õietysehe, mitte ünsi-
lema murdant hoolimata, waid just
nende jaoks.“

Õietysehe üliõuimene ei usu haa-
tagust elu, waid elu kordussust. Elu

on kordunud lõpmatuseni ja ta kordub
uuesti punktipealsena - niisamasuguse
loodusega, inimeste rõõmude ja muredega
Kuid niisugusele elukordumusele võib
ainult tugev üliinimene vastu minna
sest ta armastab elu ja on ka õigusta-
tud selle pääle!...

NIETZSCHE
AJAKOHASUS.

Need on Friedrich Nietzsche seitse põ-
hitendentit, mille pääle ta ilmawaade
põhjeneb. Kui tähelepanna neid aluseid,
mis tol ajal walitsesid, siis võiks nii
mõndagi järeldust Nietzsche õpetuse, ku-
niisuguse kohta teha. Teaduse wallas,
eriti loodusteaduses walitses Darwin
oma teooriatega loomulikust walikust
ja wõitlusest olemasole eest, mis Nietzsche
ilmawaade aluskiwers kujunes. Nietzsche
tunnistab ainult loodussaadusi, kuna
inimeste kunstlised saadused ebaõiged
on. Looduses, kes tugev - see wõidab, nii

peab ka inimeste seas olema. Looduses te-
 gewad sammuvad üle nõrgemate, nii peab
 üliinimene ka üle inimeste sammuma.
 Looduses walitsewad instinktid - saanti
 peab inimeste juures olema. Kuid Nietzsche
 ei sarnasta üliinimest loomadega, selleks
 on inimene liig kõrge ja tugev. Inimene
 tunneb ilmas hääd ja kurja, kuid see ära-
 tundmine peab temast enesest äraippuma.
 Üliinimene ei ole kalg ega tundmatu. „Ke-
 on nõrk ja laugemas, see laugegu, ning üli-
 inimene võib tema pääle niipalju halasta-
 da, et hangemises taga tõunab“ / Antichrist / .

STANISLAAW
 PRZYBYSZEWSKI.

Friedrich Nietzsche lähikiri,
 tema epigoon on Poola kirja-
 nin Stanislaaw Przybyszewski.
 St. Przybyszewski on Poola kir-
 janduses uue ajajärgu looja. Kõige Poola
 kriitika ütleb Przybyszewski kohta: Temast

on vähe kirjutatud, kuid selle ette-
kannas liig palju kõneldud!" ja lõp-
lest, kes naturalismi ja romantikat as-
tub ta oma uue filosoofiaga, mis näib
elliedyscheli sarnane olevat, kuid siiski oma
maailma kujutab.

St. Pzybyzjevski ütles: „Kunstil ei ole
eesmärgi, ta on eesmärk iseenesest. Ta on
absoluut, sest loomine ilmub absoluut-
hingest. . . Kuu kunsti põhiprintsiibiks
kõigis tema suunades ja moodides ilmub
hinge mõistmine, kui individuaalne jõud,
mis läheb igavikust igavikku, hinge, mis
tundmatu algolusega hakkab maale, pöör-
dub uuesti igavikku rüppe ja uuesti ke-
hastub.

„On olemas kaks teed, et ümberiseda
kunstiga elu.üks on lai, tallatud, häda-
ohuta ja hõlbus, teine on hõviline läbi-
viiv kuristikest, täis surmavaid hädasid.

Hõõks tee - see aju tee, viletsa melle
tee, mis haaravad elust ainult juhustena
kinni, tema kurba ja rumalat igapäivust!

Järsk, üle kuristikke minev tee, see on
hinge tee, kellele elu on raske unni ja vaeva-
ne elamine mingisuguse teise elu, teise
ilma üle. Elamine teistest sidemetest, teis-
test sügavustest, kui need, millise võib tun-
gida meie vilets aju. / De profundis /.

Aju jaoks on kaks korda kaks-neli;
südamele aga - võib olla miljon. Hingele on
võõras aeg ja ruum; hinge jaoks on ilmselt
"ajadeta, ruumita, ajata asjade olemasolu!"

Elisugusena vast Przybyszewski filo-
soofia. Ollette mäistus, ega viis mull, vaid
inimeses olgu tema alasti hing - kõigis-
tema olemistes.

Stanisław Przybyszewski tähtsam töö
on romaan „Homo Sapiens”. Falso, Homo
Sapiensi päätegelane kõneleb enda kohta:

HOMO SAPIENS.
+ KÄESOLEVA AJA
INIMENE +

„Allina olen mina, ja sellega ka maailm. Ellul ei ole tähtis, kas ellakse minuga ühismeelel või mitte!“ Falk armastab tugevaid, julgeid, võimsaid inimesi, kes tahab kõin, ning tunnistab ainult instinkte. Ta põlgab neid nõrku, moraliste, orje, kes ei julge tarvitada omi instinkte, kel pole mehisust sellers. „Elu huvitab mind vähe,“ ütleb Falk sarathustraliselt. „Allina olen loodus, mina lõhuan ja loon elu. Ma saan muu üle tuhandete laipade, sellepärast, et mina pean. Alla olen üliinimene: südame-tunnistusega, karm, tore ja häa. Allina olen loodus, mul ei ole südame-tunnistusega teemat ei ole seda... Jah, ma olen üliinimene,“ nii kõnelub Falk ja ta uhked sõnad on ka ta teod. Ta võtab oma parema sõbra mõrja ära, kuna sõber ennast maha laseb. Ta võtab sõbra mõrja endale naiseks, kuid sõäljuures on ühenduses nainvpuht

Janiinaga. Ja nii elab ta palju, palju suu
institute rahuldes.

ING LAPSED. Elmes selles suunas, kuid teises waimus
on Przybyszewski teine romaani: "Saatanalapsed". Siin on majanduslised alused - era-
omanduse kui ka walituse wastane lõhku-
mine ja häwitamine. Need on anarkistid,
need on tõesti saatanalapsed.

Anarkistide juht Gordon on esimene
saatanalaps. Ta kogub enda riimber kõik elust
ja seltskonnast wägahkedetuid ja jooksikuid.
Need on prostitutkad, avantüristid, näljased,
ühisõnaga kõik, kelle elu on läbi põlenud,
kes on wastolus kõigiga. Gordon kogub neid
kõik enda riimber ning kavatses anarkist-
list mässu, rüüstamist loime saata. Kõr-
kuräägitud ajal prannakse linna agulas
suur wabrik põlema. Linnaks hädakella,
rahwas walgub agulasse, - tulewahjule. Sel
samal ajal panib Gordon'i käsu pääle

tiisikuskaige Wronsky raatusmaja põlema, jäädes ise tuleraks. Samal ajal põleb linnas kusagil väikene villa. Rahwas on kobuhirmus, et terve linn põlema süüdetakse, et neid vastu talve nälga ja surma ootab. Gordon aga kõneleb tol momendil endale: „Müüd hakkaw küewi kojama!”

Teisel päewal peab Gordoni seltsiline Okonjon kõnet tuhandetele wabrikutöölis-tele, kes pääwarjuta ja töötaw. Ja imelik see mass! Mühisedes, nagu laene, venib ta linnapää maja ette nõudes linnapäält ainult tööd ja leiba! Ja kui linnapää neid kõiki maha ähwardab lasta, pääseb massi wiha wallale. Ei wõi hullewat midagi mitsikummat olla, kui massi wiha kättemakse! Kuid Gordoni arvates on see ainult preliüd. „Ainult rohkem veel, rohkem!” kõneleb ta endale. „Purustada terve linnad, terveid ümbuskonnad, terve maa,

lapse elu. See oleks wast õige vinn!

Ja kui Osonjan emas agitatsioonis kartma loob ning sellel Gordonu siudeta-
tama kahtleb, - siis mures Osonjan ja
Gordon läbi soo kodu - peabnab Gordon
Osonjani soovideks. Tänuks äge rüütle-
mine, kuid kui Gordon jaloga Osonjani-
le pähe hüüa saab, kes soo müstas võikid,
siis upub Osonjan. Ja oodates soovimäkal,
et Osonjan mitte wast nähtavale ei tule,
filosofid Gordon: „Ellis kindra on ähe
mehi elul?“ ellääratud oia on ta juba
mänginud. Tä oli aimet pimedans sõja-
rüstant, kuid ens minurand anna lõpuk,
kõige paremini ära.“

Kuid on Pöybybyzewski kann tähtsa-
mot tööd, kui tema iluawaste kehasta-
jad. Homo Sapiens kui Suatana lapsed,
neist näeme Pöybybyzewski, kui ka Nützele
sugulust. Nützele mistas iluini meest, kui

tulewiku inimesest tuhandete aastate jooksul wäljaarenenud indiwidist, kuid Przybyzowski toob selle iluimeese juba käesolewa aja inimkonda. Falc kui ka Gordon on nüüdisaja tegewad wäljaarenenud inimesed.

HENRIK IBSEN.
1828-1906

Henrik Ibsen on tõeline põljamaael, mille ümber pöörduswad tema jälgijad - ibsenistid.

Skandinaavia maastiku ühes oma karedate külmade ja melankoolsete kuullega on Ibseni näitenditese tunginud. Ibseni ilmawaade on nukker, tõsine ning meidi pessimistiline. Ta leiab, et elus on ülekaal kurja, wiltsuse ja halbuse, käes. Kannatused ja kurjus on mõõdapääsematad, kuid siiski elusum ja mõte on kõigi.

hää ja kõrgema võistlus sellega, mis on madal ja kiratser. Kuid Ibsen ei unista elu lõpulist kujunemisest või suhtumisest, vaid talle on küllalt, et püüda tahta kõrgemale ja võidelda.

H. IBSEN

Ibseni näite-tegelased on enamasti kõik sõjakad. Nad on uudsuhhimulised, ning astuvad wõlga käesolewate traditsioonide ja olude wastu. Nad leiawad, et ümbri-
kond omade reeglite

ja konnareega on liig kitsas ja piiratud, sest inimhing nõuab ja tahab rohkem. Nende nõuded ja tahted on kõik liita-
lised, nad lähewad õige kaugele wõitluses ja mõttes. Ibsen ei kujuta omi näite-
tegelasi mitte tulewikus, waid need need on need

elust, võiks öelda, liig kõsisestki reaalelust.
Kuid keis on ikkagi midagi mõistatuslist
kujutlewat või sümboolset.

Noora / päätegelane näitus: Nukumaja / ei
ole mitte naisemansipaata, kes nõuaks ühe-
õiguslust mehe ees. Ei! Noora otsib midagi
mumud!

Noora / oma mehe Helmerile /: Kui ma ela-
sin kodus papa juures, ja kui ta aval-
das omi arvamisi mingi üle, siis ma
alati olin nõus sellega; kui aga juht-
us, et minu arvamine temast lah-
ku läks, siis ma kirjutasin seda, sest
ma teadsin, et see temale ei meeldi.
Tema nimetas mind enda nukkuna ja
mängis minuga, nagu mina enda
nukkudega mängisin. Pärast tulin
sinu juurde, sinu maija... Papa
kättest tulin ma sinu kätte. Ta
kõik tegid enda soovide järele ja ui-

unle jäi "kõik sinu maitses. Ellid ei ole
ti ja joodeti sinu", "murekate ja unine ko-
hus oli kindel lõludatada."

"Nõua ei ole emansipaator, ta ei
nõua säadusliket siheõigustest. Ta leiab:

"Ella pean päris siisi olema, et hai-
gutada enda minas ja kõigis selles,
mis mind piirab ... ella arvan, kõige
sõlti olen ma inimene, niisamasugune,
nagu sinagi / s.t. Helmer / ehk äärmisel
juhulminisel pean püüdnud saada in-
mesees!"

See on Helmeri sümbolne Nõua,
kes on kinnitatud igapäevase perekonna elu
ja laste külge, kuid kelles on siiski püüd ja
lake õige elu, õige inna järle.

Brand, sellisena nimelise filosoofi pää-
tegelane on reaalset vilat. Brand, kes
on lugew enis teatud ja talles. Ta ei tun-
nista siiski kompromissi, sest ta olevis en-

kas kõik või mitte midagi!

Kui kausa kestma saab veel võitlus?

Ei tule lõppu veel, ei tule...

Nii kausa, kui te võitu enda üle

Ei saa veel läitsa

Ja veel ei tapan endi südamest

Te kurjushinge - seda, kes

Kompromissi hing on. Siis

kui te elu kõik on koondunud

tõidusse - kas kõik või midagi,

Ja teie tahet ei hävita

siis keegi - siis ainult

võib tulla lõpp võitlusele!

Brand püüab iliniimese pooli, kelle
ideaalid on kõrged, kes kõigiti tugew ja
talitejõuline. Selleni kõigiks peab iliniimese
vaimu tõe tõe. Ja sihtuma jumalu-
sega. Ja Brandil on oma jumal:

„Ole Jumal - see on tõnn sääl, kus sul on tuul;

Kalk sääl, kus sul on osavõtmatu,

Ju armuline sääl, kus sulle ainult lahe.
Elle Jumal, see on noor, vast eumen Herkules,
kui vanaia. Elle Jumal, see kus Siinai mäel,
kui kõne Israelil murises."

Brand ei tunnista kompromissi, vaid kui üli-
imene on ja peab olema siinik. Tääl juures
hunnab ta oma ema ja naise, Brand võitleb in-
emega ja ka maniga. Ta tahab massi täimele,
Jumala lähisusele, sinna, võidule" vna. Kuid massi
täiest leiab ta massi kannatuses, võitluses eli-
mõtte eet. Brand võib rahus mägedesse, kõne-
leb neile nende hingede salauhendusest. Saatanaga,
mille vastu neil aga võidelda tuleb. Ellas on
vaimustud, nad kannavad Brandi kätel ja ni-
metavad teda prohvetiks. Kuid see on ainult
lollus konnaks! Nad murisewad peagi, ning oota-
wad võitlust ja võitu. Brand näeb, et keskpä-
rane element ei kõlba alalises võitlejaks, piisid-
jaks elumõtte saavutamisele. Nad ei jõua üi-
alga nrije teua, kui larvis. Neil puudub takk-

jõud - nad on võrgad ja võitid. Brand
kõneleb neile võitlusest, mille uri on inime-
ne ise; et võidelda kuni elu lõpuni; et ei
tule talle nõnda, mis oleks maapõalme, ma-
terjaalne, vaid talle peitub Kas kõigis-või
ei millegis! Siin tuleb ilmsiks, et on massid,
kui ka Brandil oma kriteerium, sest nende
mõlled on juba algusest läbi läinud Brand
ja mass, kes pole nad igavesed konfliktisüm-
boolid, mis on alati kordunud ja kordub edes-
pidigi. Mass ja individ lähevad alati ühe
teerada ja alati eraldab neid sügav lõhe. Waimustus, entusiasim, mis massis indivi-
di läbi sünnib on petlik mõlemile. Mass on
vastastikkune hüpnosis, mida tol momendil
mõlemad nõuavad, kuid vast hetk hiljem
on nad võõrad ja vastastele mõistmatud.

Brand kõneleb massile, et nad elulo-
puni peavad võitlema, et aiuult surmas
on väärt, kuid mass on juba vihane. Nad

loobivad Brandi neidaga, et ta saab
põgenema mägedesse. Mõni aga läheb pör-
didusse, sest Fugt (kui tendents, kui süm-
bool, mis kinnitab inimust tema reaalse-
se külge) meelitab neid tagasi...

Ja Brand on jälle rüüri mägedes,
nagu alguses, kui ta rahva seka pasto-
rina ilmus. Mägemäta koor laulab siin
Brandile: -- „Inimene!...

Inimene!... Kunagi ei ole sina
võrdne Jumalaga! --

... Temaaga võistleva ära sa kipu
Ussike, surmase oled sa ümbinud.

„Haljatsi, müta, ehk pole

„Igaüks, ikka sa hukkausõistetud!“

Ja kui silalt mägedest suur lumeraha
Brandile otse kukub, kostub läbi wälgu
ja müristamise

Tema - Deus caritatis.

Brandi surmaga ei näita Ihsen mitte,

et la, s. o. Brand, mõimetu olidude
läbilõõmiseks. Ei, vaid Brand, kui süm-
boolne kuju, näitab indiviidi mõimet,
kes tahab olla kõin - või midagi. See
ei muutu veel selle läbi, ikka jääb sta-
le igapäevne hall elu materjaalse ten-
dentsiga.

See, kes tänapäevsest elust püüab
kaugelt ette tungida, - pööratakse tagasi,
sest

Surime!...

Surime!... - Kõnagi ei ole sinu
hõrdne jumalaga!...

ANALOGIA
IBSENI NÄDEN-
DITES.

Olakse alati massi, selle viltsu kuu-
fäärse elemendi külge seotuna, ning
laktirabilemine sellest on vart ehk elu
põhivõtte - elu traagika! —

„Hui, meie, surime, ärkame“ on Ibe-
ni viimne näitend, mida ta ka ise „dra-
maatiliseks epiloojaks“ nimetas. Ibseni
näitendid on kõin isikuisis sugulased.

Neil kõigil on üks tendents - tungida
käsiolevalt silmapilgust kaugelt ette, püüda
kõrgelt, kõrgelt mägedele, et võiks näha
maailma riike, et olla ligemal, saäl kõrgel
loodusele.

Ibseni näidendites „Ehitaja Salnes“
ja „Hui meie, surmund, ärkanne“ on teatav
analoogia. Neis mõlemis on Ibsen iseennast
palju nähtavalt toonud.

Halvard Salnes oli kuulus arhitekt.

10 aastat oli ta ehitamud torn, kirikuid,
ja maju ning endale jäädava kuulsuse
omanud. Hümnendal Salnesi tööaastal il-
mub keegi turist Hilda Wangel Salnesi
juurde. 10 aasta eest, siie kiriktorni
lõpupesol alla Salnes teda, Hilda Wangeli,
suudeldud palju ja palju, ning kõrski-
nud teda kümme aastat sodata, sest
sellaks ajaks lubas Salnes talle terve kuning-
rügi temale — tillukesele printsessile kia-

Hilda. Hilda pidas sõna ning kümme
aasta pärast ilmus Salmei juurde ku-
ningröögi ja lossi järele.

„Olimu loss“, ütles pärastpoolne Hil-
da, peab olema kõrge. Üsna kõrge peab
seisma ta. Ja peab avatud olema igast
küljest. Et võiks näha kaugelt, kaugelt..
Ja kõrge torn peab olema. Ja ülal torni
tipp peab olema balkon. Ja seal tahan
ma alati seista... ja Teie, ehitaja Salme,
peate ka seal olema..“

Siin tuleb nähtavale jällegi Hsui
põhiidee - püüa maisest ringkonnast
kõrgelt. Brand tahtis rahvast viia ülesse
mägedesse, ja Hilda oli juba 10a. eest
vaimutatud, kui Salme oma esimese
meisteritöö - kirikotorni - kõrgelt tippu ro-
nis, et vana traditsiooni järel parga
torni tippu panna. Siis juba kilkas
all kirikõues väikene Hilda, kui nägi

ehitajat parga panemas ja saäl jures
laulmas.

„Ja kui olin silal tipus,“ jutustab
niind Salme Hildale, „ning riputasin
parga tunnelipu otsa, siis ütlin talle j.o.
Jumalale: Kuule mind Hõigewägewam!
Edepidi tahan ka mina olla waba ehi-
taja. Omas osas. Wagu sina enda osas.
Olla ei taha enam Sulle kirikut ehitada.
Atinult maju inimestele!

... Kuid 10 a. hiljem ütles Salme Hildale:
„Niind näen ma, et inimesed ei waja
endi maju... Alidagi ei ole ehitatud töö-
liselt. Ja midagi ei ole wjaks toodud,
et saawutada õigust ehitamises. Alitte
midagi!“ Nihtaimust lassi tahab ta ehitada
ja niht torni printsessile! Parajasti
lõpetab ta nibe ehituse ning lõpupunks
keab pargi nibe ehituse tornitippu sa-
ra paigutatud. Salme läheb parga

teist korda oma elus torniotsa viima
ja see väikene, kuradiinne Hilda jäät
alla hüppama ja käisama. Pääjasti
kui Solnes tornitipus parga kvalitipus
kütge kinnitab, kisendab all Hilda hurra
Solnes maatab alla, kergitab tervituseks
häbarat, kuid ärevusest kukub maha kivi
hunniku otsa surnuks.

Rahvas rimbritseb surnukeha, kõik
on ehmunisest wait, kuid emal häis ka
weel ikka Hilda: „Kõigenõrgema tipu
jõndis ta. Ja ma kuntsin kaudle häält
õhus. ellinu, minni ehitaja!“ —

KUI MEIE, SURNOD,
ÄRKAME.

„Kui meie, surnud, ärkame“ pää-
tegelane Rumber on kujur, kuma Solnes
arhitekt oli. Kuid Ibsenil ei ole tähtis,
kes see ehk teine reaalselt on. Ollei
võiksime Rumberi „Ehitaja Solnesi“ pää-
tegelaseks panna, ilma, et selleläbi sisse-
liselt kaotaksime. Rumber, kui ka Solnes

on kunstnikud, kes tõelöövad oma
elul.

Arjuur Rumber raius marmoranija
„Sünnist ärkamine“, mille modelliks oli
Ireena. See marmoranija tõi Rumberile
kuulsuse, kuid ta ütles: „Kuid ma
enam ei armastanud oma töid. Kõik
need inimeste loorberid ja viirused ta-
sid lõmmataada mind, ning need ära-
heide ajas mind pagema põldele
mitsadesse.“

Kuid viimale lepit Rumber elukor-
ra ja rümbusega. Peale idüllilise elu-
mise Ireenaga, astub ta abiellu eluga
kes oli noor, värske ja rikkalik. Nii elat-
nad mõned aastad, kui Rumber tundis
et temas endas on eluaja kõrval
surund. Kunstniku vaim ei ole elu-
kodu maal keurortis, kui häkitselt ilu-
sima ka Ireena.

Treena sündistab Rumberi:

Treena: Alla kunagi ei armastanud sinu
huviti - emme ega ka pärast.

Rumber: Aga kunstnikku, Treena?

Treena: Kunstnikku ma põlgan!

Rumber: Ja ka minu?

Treena: Hõige rohkem just sinu. Tehes
lahti riidest sinu ees, olles alasti
sinu ees vihkasin sind, Arnold..

Rumber: /palavalt/ Ei Treena! See ei ole
tõsi!

Treena: alla põlgasin sind sellepärast,
et sa nii ükskõikseks võisid jää
da....

Rumber: /kibeda vaeratusiga/ Ükskõikseks?
Arvad sa?

Treena: Mis nii kiislikult isienda valit-
sejaks. Ja ainult sellepärast, et sa
olid kunstnik, ainult kunstnik.
.. kuid ei mitte mees! - - -

Kuid ma olen inimene siis!

Ja minu ees oli elu - - - - -

ja mul oli vaja täita mu
inimlike kohus. ellul oleks va-
jadus sünnitada lapsi ilmale.

Palju lapsi. Tõelisi. ellite niusu-
guseid, mis peidatakse surrukoos-
passu. Sillas mu kutse"...

Kuid Rumbekis elas siis „kunstnik“,
ta ei olnud mees. Ja sellepärast põgenes
tolkorral Irene Rumbeki juurest. Ta pidi
enda inimlisi kohusi täitma. Ta tantsis
varieteedi lavadel, oli alasti elavateks
piltideks, nii et joobusid mehed tema ke-
ha ilust ja kirest. Ta oli mitu korda
abielus, tal oli palju, palju lapsi, kuid
kõik need tappis ta, kui nad ilmale tu-
lid ja veel ennengi. Ja see oli kõik
sellepärast, et kättemaksa Rumbekile
ja et täita naise kohut. Ta tuli siia

kuurorti. Tä pidi leidma Ruubeki, et
elada temaga, et minna mägedesse.

„Alimelt kõrgemale. Kõrgemale, kõrgemale,
ikka kõrgemale“ ütles ta Ruubekile. Ja liest,
sihel põl lähewad nad rüüri mägedele.
Mlaia läheb rüüri jahimehega ja Ruubek
Sreenaga. Mlaia, kui ka Ruubek on seda
leidnud, mis neil prundusid. Üks leidis
süüri õnni tulewikus, teine minusikus.
Jahimees ja Mlaia pagewad enne torni
mägedest kuurorti, kuna Sreena ja Ruu-
bek kõrgete mäeharjale jääwad. Mägedes
tõuseb torn ja marm ning matab Sreena
ja Ruubeki lume alla. Hüid alt kostab
Mlaia hõiske:

„Püüd lõpp minu endisel elul

alla waba liimuke nüüd!

alla priiusel, priiusel, priiusel. —

Lugeda wite 55 —

Ibseni tööväli liigub individua-
lismi ja sümbolismi vahel. Tema näiten-
di päätegelastest sunnib hulk kannat an-
das sümbolismi märki. Kuid siiski on
nad realsed „prometheuslikelt“ kinni-
neetud igapäivase külge.

Ibseni tegelased on kõik edasipüü-
jad ikka kõrgemale, kõrgemale avaruse po-
le. Neis inimestes on võitlusihim, ja see
on põhjamine: visa ja karm. Brand ih-
kab tormi. Kuid see torm ei ole „Sturm und
Drang'i“ ajajärgust. Brandi tormis figuree-
rib individualistiline tendents: see on põh-
jamine ja kujundrikas.

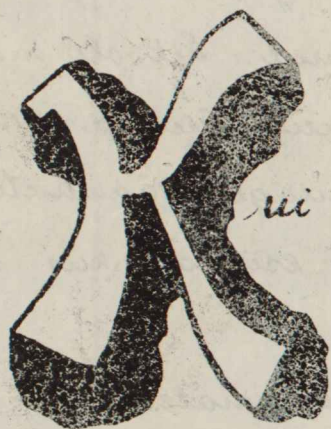
Ibseni näitendid sümboliseerivad
meile ka Ibseni ennast. Ibseni elu on ol-
nud - tükike Brandist, tükike Ruudbeckist,
Helmerist ja teistest. Kuid rõõl juures on
Ibsen siiski valitsev kõigi tegelaste
üle...

Siis - mis halb main on Ibseni tegelastele külge jäänud - ja see on, et need Ibseni hakinitis ekstravagantselt horralike kirjutustelama taja on loodud. See summus on Ibsenist enesest hoolimata ta töödese immitsumid. Kui võrrelda kõige paremaid Ibseni töid Knut Hamsuni „Näljaga“, „Paaniga“, „Müsteriumiga“, ja isegi näiteid „Riigi väravatel“, siis on tuntuvalt märgata Ibseni töödes suuremat elulise virtuososi püüduid. Ibseni korrektsus lööb kahtlataid Hamsuni sürgjõu - Stiikha Sooval.

Kuid võib olla Ibseni töid tähtsusi ki seda külge tugewana esitella, Ibsenil su alati tähtsam: tegelaste individuaalism ja sümbaolus. —

Lõpüks olgu tähendatud, et Ibseni töist on P. Grünfeldti poolt beste kulle tõlgitud: „Noora“, „Seltskonna töid“, „Metspart“ ja „Roosersholmi“.

Paremaid näiteid seltsidest on
Kui esimest: Kõrva ja Seltskonna tsed.
/ Alluuseas olgu öeldud, et need kolm näite-
dit on ka Seminaari I klasi raamatu-
kogus olemas. /

**NOOR-
EESTI.** Kui dekadentism kõma-
Europas hakkas levima
XIX a. keskpaigas, siis
leidis ta meil Eestis
allos Noor-Eesti pärvil pinda. Endise-
le „ärkamisajale“, kui ka Kainemis-
ajajärgule tuli lõpp teha. Ning seda lõp-
pu kinnustasid 1905 a. sündmused. Sel
ajal küüris terve intelligent. Tuglas
nimetab seda aega noorsoo seltside ja

ringide kuldseks jaan. Ta tähendab, et noorsugu pole iialgi nii aateline ol-
nud, kui siis. „Õhu oli täis elu, ütles
Treglas, ja seda, mis nimetat ringes läbi
elati, elati ka mujal. Rahvuslik idee,
et mitte öelda waimustus lõhenas, tuli-
senaalt noorsoos, nagu ta kaja üega enam
ei olnud lõhenanud. Sel oli mingi uus
toon, mis minuwikule üliüldse wärsas
oli. Temas oli midagi wäginaktiivne ning
ta otsis wõimalust esineda, kus wähegi
wõis.”

JAAN OKS.
1834 - 1918.

Üks ultraaktiivsematest, äärmisest kir-
janduslike revolutsionäär jaan Oks.
Teda ei rahulda riksipüües revolutsion
ega selle entusiasmi, vaid ta paiskas
ennast revolutsiooni äärmisest ringvoolu,
mis teda enamalpaiskava jõe läbi mä-
daneva soo milksse ja külatänawa
positiivni paiskas. Jaan Oks ei rasku

ega viise oma seisukorraga, vaid üm-
berpöörduva, leiab et häa on olla pois
ning loopida poisi kõigile mõeldamine-

jatde näddu, sääl juu-
res parastada ja hir-
vitada.

JAAH OKS.

Jaan Oks on Eesti
kirjandusväljal esi-
mene dekadent. Kui
dekadentism ilmub
meil Eesti hiljem, kui
hääne Euroopas, siis on
see hitine „bertiline“
dekadentism. Jaan Ok-
sas läbilõin kõigist

tema hingest ja ihust, kuni viimse aato-
mini.

Jaan Oksa elu on tõeline narmatus
ja appositsioon. iirikorraga. Suurpära-
ne on seavõtmatu olla ja naerda kõike

seada, mis loodud ja kõike seda, mis loo-
mata. Ja irvitada surmude üle, elavaid
pilgata; see on iluavalitseva jõuetundmi-
se latv, see on selli töö, kes kõik ära võit-
nud ja midagi räpase taeva all ei leia,
millele kumardada võiks." Nii lausub Jaan
Oks.

Jaan Oks sündis 1834 aastal Saaremaal,
käis Kaarna kooliõpetajate seminaris, oli
koolmeister Läänemaal. Rändamisinstinktist
tagaajetuna, rändas ta mööda Wenemaad,
oli Samaraas, ühes Eesti asunduseis kooli-
õpetaja. Koolitöö kõrval müüs ta asunik-
kudele Eesti kirjandust ning ajas väikest
äri igal alal. Kord käis ta kauplajana
mööda külasid raamatute, postkaartide
pamp seljas; ja seegi väikekauplase kaup-
lemisega võis Jaan Oks harknema saada.
Sõjasõja ajal võeti ta sõjaväe teenistusse,
kui jäi peagi luutisikusse. Hirvus hai-

955 Nõmmela nina väikeselt kais, mis tõi
väljumises veel inimlikelt ilusad. Nii kirjutab Fr. Tuglas
kui ta Oksa haigeroadil vaatmas käis:

"Nägin esimesi kord seda luurõhka nägu, mida val-
ged ristrikkud peitsid neid vesihalle silmi, punakas-
terkulist juust, hõredat punast habet ja hambatut
suud. Nägin kogu seda rüha vletsalt valust keras-
rähala huumikul rind eest lahti, jalad kiinni seotud
vastumeelselt lätkuad käed rippu üle voodi ääre, mille
tugaseinal kaks-kariku, nagu sandi embleemini püüsti."

Niisugusena narises Jaan Oks 1918 a. kevadel
Tallinna priiha spidaliit mulla alla. Tema surma
kohta kirjutab Aino Kallas:

"Ta (Oks) elu kuutus kakskümne viiendal veebruaril
1918, mille hommik nägi kümne tumelise vahariie-
gi lippu raekaja tornis ja keskpäev Saksu solda-
rite kaevrüküvris. Ta surma vürtlus, mis iseene-
sest oli ainult magama minimine, algas kiriku kella-
de tervitades noort vahariieci ja lõppes "Die Wacht
am Rheini" kajades. Päev sama vastaluline, nagu
naim, mille ta vabastas! Viidel hiljem maeti Oks
naeste haigemaja surnuajada. Saatjaid ei olnud."

Mis on siis Jaan Oksas dekadentlist? Väike
ja väike! Väikes küsida enim, mis Oksas mitte de-
kadentlist ei olnud! J. Oks on kui parane maitse
se, mis alati imitses mäda ja visna. Jaan Oksa
hing on kui vulkaan, mis heidab välja laavat, mis
põletab, hävitab ja matas enda alla väike, kuni ta
ajutiselt väsis ja raugeb.

Kospidaliit, operatsioonide vaheajal, keset valu-
sid ja haigeid avaneb vulkaan niimase tegevuse.
See laava on kohutav, mis ta haigelt huultelt joo-
kse. See on kättemaks, needmine, mis kaletisena
hüüab Oksast välja isatütardele oma häbitusi
kättemakses:

Uks, mis sünnimärk on
julgenid mind emas teatada,
tean, et pärast sündimist ma
emaaga sain pisarites leotada;
aga nüüd on minu tütreid suured
minu helev mees,
nüüd on minu tütreid lahti minu es!

Jaan Oksa sünnimärk on mudast. See armastab
kõiki hõrglast ja mädanenat, kõiki vesist ja porist:
"kus lagendik lõpeb, seal on tänav ja tänaval
on siin munda. Sapane on selle külaltee tumbatud
süda. Sapane ja läbitambitud jälgede sündimise
ajast, kui kalgjad ja nälginud lapsepõlvde jalakannad,
kellegi sõrad, inetud varbad, puurataid pätid või
ümargused saapalavad siin liiviva pari hingelüüsi lai-
aks liitunud. See on karjatänav, kus-ksõnud hei-
nakõnned, mõni hernevars, või repetatud alexõrs-eu-
sela haava leidnud... Suures-koalimateses on küla
sõpale maha visatud... Siin külas näitse kõik ja
kõige es-loomstavad. Majad teevad seda punde es,
õunagaiaid kumardavad kalvulingusid... Samas külas
elavad inimesed loomade keskel, laudade, toolide ja
võrkude vahel ringakõju ääres."

Tume
inimeselaps:

Oks armastab seda neresst hapnevat elu, kuid iht-
lasi on temas-ting rabaduse järele. Kusagil suunha-
mid, raske hingelaenu üleni täis-klasitud elutses seal
ühes-posses-koatkapoeg. Selle koatkapoole, velli-
ti eme lapuliku seedimist ikka nut ja mets-aga-
rat pääle, kuni, sündis jumalate väljastõendamine
ning, lapse nälginud käsuvarred ei sunitnud mets-ko-
agaonias rabelenat mitet, koatkapoega enam kinni-
pidada. See lendas vastu närvtud klaasi, mille
taga veim elas, läi selle puruks- ja poissid nägid,
et jumalakoht oli tühi. Kuid see oli lüü jumala
näo kasvatusmehe kallale asuda. Kuid läi inimes-
te dresseerija koatkapoja lahti-laskjat minale, suule
ja kõrvadele. Siis paisati klapitud nahk täna-
vale surema!"

Das Kinn ist ein Ausläufer des Nasenrückens
und bildet die obere Begrenzung des Mundes.
Der Kinnknorpel ist ein Knorpel, der
den Kinnrand bildet und mit dem Kinn-
knorpel verbunden ist.

Die Kinnpartie des Gesichts ist ein
ausgesprochenes Merkmal der männlichen
Geschlechter. Sie ist durch den Kinn-
knorpel und den Kinnknorpel gebildet.

Die Kinnpartie ist ein wichtiges
Merkmal bei der Beurteilung der
Geschlechter. Sie ist durch den Kinn-
knorpel und den Kinnknorpel gebildet.

Die Kinnpartie ist ein wichtiges
Merkmal bei der Beurteilung der
Geschlechter. Sie ist durch den Kinn-
knorpel und den Kinnknorpel gebildet.

Die Kinnpartie ist ein wichtiges
Merkmal bei der Beurteilung der
Geschlechter. Sie ist durch den Kinn-
knorpel und den Kinnknorpel gebildet.

Die Kinnpartie ist ein wichtiges
Merkmal bei der Beurteilung der
Geschlechter. Sie ist durch den Kinn-
knorpel und den Kinnknorpel gebildet.

Die Kinnpartie ist ein wichtiges
Merkmal bei der Beurteilung der
Geschlechter. Sie ist durch den Kinn-
knorpel und den Kinnknorpel gebildet.

Die Kinnpartie ist ein wichtiges
Merkmal bei der Beurteilung der
Geschlechter. Sie ist durch den Kinn-
knorpel und den Kinnknorpel gebildet.

Ei ole põhjust. Siin nälgade maal on arjad neidude asemel täiesti rümitamised. Need on naisugused täälised, nagu mesilaste, nagu inglite juures: nad ei rümita ise." Suri ja madrus põlgab naise, "mõtte teaduse põhjal!"

Lõpuks mõned näited Jaan Oksa, selle Jumala tratsija, inimuse hirmutaja ja mõtte teaduse põhjal naiste põlgaja eluloo kohta. Tarapita nr 7, Luuis Redix Soare poolt kirjeldus Jaan Oksa koduse elu kohta:

"Oks olevat almid isengune kasimata eluksõnnitega inimeseloom. Tagumises elutaas, kus ta elanud, siin prole keegi kunagi sisse pääsnud. Mõne vahelt paistnud ainult äramagat pühuhuniv ja tühjad ällepuudelid segamine maas. Seda tuba pole kunagi tuulutat ega koristet, ja Oks olevat jaand"

Kautilastega, nende katkapsija lahtelaskjate vastu on Oks kuri almid. Ta söimannud lapsi, kihutanud vahel enne tundide õppu koju ja jilõdunud neile trepilt tühjade ällepuudelitega järele, ise kirudes. Ta loopinud lapsi kividega ja pimebasi püüdnud uaisi kiimi. Viimase kohta jutustab Saar:

Peremehe naine kükitanud sauna küttes kolde ees. Oks tulnud mükkides uksest sisse ja haaranud naise kätte. See hakkand karjuma ja hüüdnud mehe appi. Meestega tuli Oksal aiateivastega lahing lüüa, eme, kui taganes. Läks süü küla poole: "põkk, laber, kiivrus, õlust" lai ja mükkakas, pirkad sassis juuksed, noar, lai, paljas nägu, harmendavas, pleekind pintsakus, alt rebenevad lõõtsutavates pükstes, räbalates kamarrides, nudimüts näpuotsas..."

Jaan Oks oli naisugune... Välistamatu looduselt kokkukuhjatud instinktega geenius. Madal ja kõrge. Kõrge ja kõrge. Määl perist, määl kõigile lühka ja lusse. Sündind dekadent ihu ja hingega. Kaasiline künist, kel kähi alla ilus.

"Loiub ändselt, alasti, külmade loomadega."
"Meie kõik vaikime ja tunneme endi kähi

selle kõrki-nägelva ja tunda jän kes, kes polemid
iialgi võtni põhiloopimisest, kes iialgi ei häheneid
näitamast seda, millest meie enesepetusega mäada
peeme, mis kinnitame oma näiteluse ja ehajumala-
tega

Meil on täesti endist häbi Jaan Oksa es. —

Need äärmärsused on tehtud juba ammuagi, lu-
gedes ilal pimejutatud autorite töid. Käesolevas
töös olen püüdnud neid ähendada ja neist mõndagi
sihist joant leida.

Alles ise iikagi väheke kunstis — kirjanduses,
lugedes ja toetus-tunnistades kord üht ja teist — tules
need äärmärsusi kvalifitseeri taga kirjutatuna
nähta säälomas neid ka parandada ja erisituasi
andest anda.

Äärmärsused ühe ja teise autori üle on ainult
neile lugemisväärtised, kes neist samusid töid
on mõndagi amem lugenud.

Aleksin tänuks, kui keegi neid "äärmärsusi"
vähes- amalt paalt parandada ja täiendada. Ajä-
lases, arvatavasti, sellest edespidi ruumi jätän.

1922/23-III.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

1941. 10. 27.

